

היום נלמד בעזרת ה':

שבועות דף לט

(בעמ' הקודם)

ת"ר שבועת הדיינין אף היא בלשונה נאמרה: כלומר אומרים לו בכל לשון שהוא מבין. וכך אומרים לו:

אומרים לו הוי יודע שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני וכו': לגבי שבועת שקר נאמר "לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא", ולעומת זאת על שאר עבירות נאמר "נִצֵּר חֶסֶד לְאֲלֹפִים נִשָּׂא עוֹן וְנִשְׁע וְחִטָּאָה וְנִקְּהָה...". כלומר שלשבועת שקר אין כפרה אפילו אם הוא ישוב בתשובה, לעומת שאר עבירות שיש לו כפרה אם ישוב בתשובה, ומכאן ששבועת שקר חמורה משאר עבירות.

וכל עבירות שבתורה נפרעין רק ממנו, וכאן בשבועת שוא נפרעים ממנו וממשפחתו, שנאמר "אל תתן את פיך לחטאי את בְּשִׁרְךָ", דהיינו אל תגרום ע"י פיך (= שבועה) להעניש את "בשריך" שהם קרובי משפחתך.

וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו, וכאן ממנו ומכל העולם כולו שנאמר "אֵלֶּה וְכַחַשׁ וְרֹצֵחַ וְגִנֵּב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים וְדָמִים נָגְעוּ: עַל כֵּן תִּאָּבֵל הָאָרֶץ וְאִמְלֵל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְגַם דְּגֵי הַיָּם יִאֲסָפוּ", "אלה" היא שבועת שקר, ובעבור כן "תאבל הארץ" וכו'.

שאלה: ואימא עד דעביד להו לכולהו: אולי רק אם הוא עבר על כל מה שנאמר בפסוק הנ"ל (= "אלה וְכַחַשׁ וְרֹצֵחַ וְגִנֵּב וְנָאֹף") אז נפרעים מכל העולם כולו, ולא אם עבר רק על שבועת שקר?

תשובה: לא ס"ד: אל תעלה בדעתך לומר כן, שהרי נאמר "כִּי מִפְּנֵי אֵלֶּה אָבְלָה הָאָרֶץ", ו"אלה" היא שבועה.

וכל עבירות שבתורה אם יש לו זכות תולין לו שנים ושלשה דורות, וכאן נפרעין ממנו לאלתר, שנאמר "הוצאתיה נאם יהוה צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו".

הגמ' מבארת את הפסוק: "הוצאתיה" לאלתר (= שנפרעים ממנו מיד), "ובאה אל בית הגנב" זה הגונב דעת הבריות שאין לו ממון אצל חבריו כלומר שבאמת חבריו לא חייב לו ממון, וטוענו שכן חייב לו ומשביעו ללא סיבה, "ואל בית הנשבע בשמי לשקר" כמשמעו, "ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו" הא למדת דברים שאין אש ומים מכלין אותן (= ביתו ואבניו) שבועת שקר מכלה אותן.

ולאחר שבית דין הזהירו את העומד להשבע בכל האזהרות החמורות הנ"ל:

אם אמר 'איני נשבע', פוטרין אותו מיד: ולא מעכבים אותו בבי"ד, וזאת כדי שלא יחזור בו, אלא עליו לשלם מיד מה שקיבל עליו בבי"ד.

שכן מצינו במשה רבינו כשהשביע את ישראל אמר להן דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי שנאמר "ולא אתכם לכדכם אנכי כרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת", כלומר לא כפי שאתם במחשבות ללבכם אני משביע אתכם, אלא על דעת הקב"ה ודעתי.

חוזרים לברייתא לעיל:

שאלה: מאי 'אף היא בלשונה נאמרה'? כלומר 'אף' משמע שיש דבר נוסף שנאמר בכל לשון, וא"כ מהו הדבר?

תשובה: **כדתנן:** כפי שלמדנו במשנה במס' סוטה - אלו נאמרים בכל לשון: פרשת סוטה (= כשמשביעים אותה עליהם להשביעה בלשון שהיא מבינה), וידוי מעשר (= כשהוא מבער את מעשרותיו מביתו עליו לומר 'וידוי מעשר', והוא יכול לומר זאת בכל לשון שהוא מבין), קריאת שמע, ותפילת שמונה עשרה, וברכת המזון, ושבועת העדות, ושבועת הפיקדון (= ראובן תובע את שמעון שיחזיר לו את הפיקדון שהפיקד אצלו ושמעון מכחיש, על שמעון להישבע שהפיקדון לא בידו). ע"כ המשנה שם, ועל זה אמרה הברייתא כאן שגם שבועת הדיינים נאמרת בכל לשון שהנשבע מבין.

אמר מר, אומרין לו הוי יודע שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. מ"ט? מדוע דווקא בזה נזדעזע העולם?

אילימא משום דאתיהב בסיני, עשר דברות נמי אתיהב: אם תאמר משום ש"לא תשא" נאמר בסיני, והרי גם כל עשרת הדברות נאמרו בסיני.

ואלא משום דחמירא: ואם תאמר משום שעבירה זו הכי חמורה מכל העבירות, ומי חמירא? וכי היא הכי חמורה?

והתנן והתניא: והרי למדנו בברייתא - עבירות קלות שמועילה להם תשובה הם מצוות עשה ולא תעשה, חוץ מהלאו של "לא תשא" שלא מועילה לו תשובה. ועבירות חמורות הם כריתות ומיתות בית דין, והלאו של "לא תשא" כלול עימהם. ע"כ הברייתא.

מוכח ש"לא תשא" אינו חמור יותר מכריתות ומיתות ב"ד, וא"כ קשה מדוע רק על זה הזדעזע העולם?

אלא כדקתני טעמא, וכל עבירות שבתורה נאמר בהן "ונקה" וכאן נאמר "לא ינקה": כפי שהתבאר למעלה בתחילת הסוגיא.

קושיא: וכל עבירות שבתורה לא נאמר בהן "לא ינקה"? והרי נאמר לגבי שאר העבירות "נִצֵּר חֶסֶד לְאֶלְפִים נָשָׂא עוֹן וּפָשַׁע וְחִטָּאָה וְנִקָּה לֹא יִנְקָה".

תירוץ: ההוא מיבעי ליה לכדרכי אלעזר, דתניא רבי אלעזר אומר, אי אפשר לומר שהקב"ה סולח שהרי נאמר בפסוק "לא ינקה", ואי אפשר לומר שהוא לא סולח שהרי נאמר "ונקה", הא כיצד? אלא הוא "מנקה" וסולח לשבים בתשובה "ולא מנקה" למי שלא שב בתשובה, אבל לנשבע לשקר הוא לא מנקה אפילו אם הוא שב בתשובה ללא פירעון (= כלומר שרק עם תשובה ופירעון הוא מנקה), ולכן הזדעזע העולם דווקא משבועת שקר.

למדנו בברייתא לעיל - כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו וממשפחתו.

קושיא: וכל עבירות שבתורה ממשפחתו לא? והרי נאמר לגבי המעביר מזרעו למולך "וְשִׁמְתִּי אֶנִּי אֶת פָּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֶת כָּל הַזָּנִים אַחֲרָיו לְזָנוֹת אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמּוֹ", ולמדנו בברייתא שאמנם הוא חטא אבל משפחתו מה חטאה? אלא אין לה משפחה שיש בה מוכס (= גובה מס שלא כדין) שאין כל המשפחה שלו מוכסין, ושיש בה ליסטים שאין כולה ליסטים, מפני שכל המשפחה מחפה עליו. ע"כ הברייתא. נמצא שיש עוד עבירות שנפרעים ממנו וממשפחתו.

תירוץ: התם בדינא אחרינא, הכא בדינא ידידיה: בעבירות אחרות נפרעים מהמשפחה בפורענות קלה יותר מהפורענות של החוטא בעצמו, אבל בשבועת שקר נפרעים מהם באותה פורענות שנפרעים מהחוטא בעצמו.

כדתינא: וכפי שלמדנו בברייתא - רבי אומר, נאמר לגבי המעביר מזרעו למולך "וְשִׁמְתִי אֶנִי אֶת פָּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ", אולי כל משפחתו נידונה בכרת? תלמוד לומר "וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ", רק אותו בכרת ולא כל משפחתו בכרת. ע"כ הברייתא. נמצא שבעבירות אחרות יש הבדל בין החוטא עצמו למשפחתו, אבל בשבועת שקר נפרעים מהם באותה פורענות שנפרעים מהחוטא בעצמו.

למדנו בברייתא לעיל - וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו, וכאן ממנו ומכל העולם כולו (שנאמר אלה וכחש וכתוב על כן תאכל הארץ).

קושיא: ואימא עד דעביד להו לכולהו תירוץ: לא ס"ד דכתיב מפני אלה אבילה הארץ: הקושיא והתירוץ כבר הובאו לעיל. ואכן בעין יעקב נמחקו הקושיא והתירוץ כאן. ואילו הגר"א מוחק אותם לעיל באמצע הברייתא, ומשאיר אותם כאן.

קושיא: וכל עבירות שבתורה מכל העולם לא? והכתיב "וכשלו איש באחיו" איש בעון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה: אם כן מדוע הברייתא אומרת שרק בעוון שבועת שקר נפרעים מכל העולם?

תירוץ: התם שיש בידם למחות ולא מיחו: הפסוק הנ"ל מדבר רק במקרה שהיתה אפשרות לאחרים למחות ביד העובר עבירה והם לא מיחו בו, ולכן הם נענשים. מה שאין כאן, אפילו כשלא היה בידם למחות כולם נענשים.

שאלה: מאי איכא בין רשעים דמשפחתו לרשעים דעלמא? בין צדיקים דמשפחתו לצדיקים דעלמא? מה ההבדל בעונש המגיע לרשעים ממשפחתו של החוטא שמחפים עליו ולא מוחים בו, לרשעים משאר העולם שמחפים עליו ולא מוחים בו? ומה ההבדל בין הצדיקים ממשפחתו של החוטא שלא מחפים עליו (והם מיחו בו ולא הועיל, או שאין אפשרות בידם למחות בו), לצדיקים משאר העולם שלא מחפים עליו? (ר"ן).

תשובה: הוא בשאר עבירות בדיניה וכו': בשאר עבירות, החוטא מקבל את עונשו כפי דינו, ורשעים ממשפחתו מקבלים עונש חמור, ורשעים מהעולם עונש קל. והצדיקים ממשפחתו ומהעולם פטורים מעונש. ואילו בשבועת שקר, הוא והרשעים

ממשפחתו מקבלים את אותו העונש המגיע על עבירה זו, והצדיקים ממשפחתו ומהעולם מקבלים עונש קל.

למדנו בבביתא לעיל - אם אמר איני נשבע פוטרינ אותו מיד ואם אמר הריני נשבע העומדים שם אומרים זה לזה "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה".

קושיא: בשלמא ההוא דקא משתבע קאי באיסורא, אלא ההוא דקא משבע ליה אמאי? ~~(ההוא מיבעי ליה ל)~~ אמנם מובן מדוע הנשבע רשע, אבל מדוע התובע שגורם לו להשבע נקרא רשע? הרי הוא תבע את ממונו והנתבע טען טענה שמחייבת אותו שבועה. **תירוץ:** כדתינא ר"ש בן טרפון אומר "שבועת ה' תהיה בין שניהם" מלמד שחלה שבועה על שניהם: עונש השבועה חל על שניהם. והטעם, כי היה על התובע למסור את ממונו ביד איש נאמן, כדי שהוא לא יגיע למצב של חילול ה', והוא לא דקדק לעשות זאת.

למדנו בבביתא לעיל - וכשמשיבין אותו אומרים לו הוי יודע שלא על דעתך וכו'.

שאלה: למה לי למימרא ליה הכי? מדוע צריך לומר לו זאת? **תשובה:** משום קניא דרבא: הסיבה שב"ד מתנים איתו שהשבועה היא על דעתם, מחשש שמא הוא נתן את הכסף למלוה בתחכום. דהיינו הוא הכניס אותו לתוך קנה והפקיד את הקנה אצל המלווה, ונשבע שהכסף אצל המלווה, ולאחר השבועה הוא לוקח אותו בחזרה. והיה מעשה כזה עם רבא.

*

למדנו במשנה - הטענה שתי כסף: כדי לחייב את הנתבע בשבועת 'מודה במקצת', צריכה להיות 'טענה' לפחות בשווי שתי כסף.

אמר רב כפירת טענה שתי כסף: כוונת המשנה אינה על הטענה של התובע, אלא על הטענה של הנתבע, כלומר שהכפירה של הנתבע צריכה להיות מינימום על שתי כסף. ולכן הטענה של התובע צריכה להיות מינימום על שתי כסף ושוה פרוטה, שאז אם הנתבע יודה בפרוטה ויכפור בשתי כסף הוא יתחייב שבועת מודה במקצת.

ושמואל אמר: כוונת המשנה על הטענה של התובע שהיא צריכה להיות בשתי כסף, כי הנתבע מספיק שהוא כופר בפרוטה ומודה בפרוטה הוא מתחייב שבועה.

אמר רבא: מהמשנה מדויק כדעת רב, ומהפסוק כשמואל.

דיקא מתני' כותיה דרב: במשנתנו כתוב 'הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה'. מדוע לא כתוב 'כפירת טענה פרוטה'? בהכרח ש'הטענה' הכוונה לכפירה שהיא שתי כסף. ומכיון שהמשנה כתבה שהכפירה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה, היא לא צריכה לכתוב כמה הטענה עצמה, כי ממילא אנחנו מבינים שהיא צריכה להיות שתי כסף ושוה פרוטה.

בנוסף, המשנה במסכת בבא מציעא כותבת את הדברים שדינם בשוה פרוטה, ואחד מהם זו 'ההודאה בפרוטה' (והיינו ההודאה של מודה במקצת). אך לא כתוב שם שהכפירה בפרוטה!

וקראי כותיה דשמואל: נאמר "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כְּלִים לְשֹׁמֵר" הפסוק מקיש את 'כסף' ל'כלים', ללמד שכמו ש'כלים' הם שני כלים (כי מיעוט רבים שניים), כך גם 'כסף' הוא שתי כסף. וכמו ש'כסף' הוא דבר חשוב, כך גם כל המטלטלין שישבע עליהם צריכים להיות דבר 'חשוב', ושיערו חכמים שהשווי של דבר חשוב צריך להיות מעה. (יש לציין שלא מדובר ב'כלים' ממש, כי בהם אפילו דבר שאינו חשוב חייב, כפי שיתבאר בדף הבא).

ועל כך ממשיך הפסוק "אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה" דהיינו על חלק אני מודה שאני חייב ועל חלק אני לא חייב. וזהו דין מודה במקצת.

מלשון הפסוק משמע שהוא מודה במקצת מתוך התביעה שהיא על 'הנתינה' של שתי כסף. דהיינו התביעה היא שתי כסף, ומתוכה הוא מודה במקצת. ואם כן בהכרח שאינו כופר בשתי כסף.

ורב - ההוא מיבעי ליה להודאה במקצת הטענה: רב עונה - הפסוק "אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה", ה"זה" בא ללמד על עצם הדין של מודה במקצת. דהיינו הנתבע אומר לתובע רק 'את זה' אני חייב לך ולא יותר. אבל הפסוק לא בא ללמד שהטענה צריכה להיות שתי כסף, כי באמת היא צריכה להיות שתי כסף ופרוטה.

ושמואל - כתיב 'הוא' וכתיב 'זה', דאי כפר במקצת ואודי במקצת חייב: כתוב "אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה" ללמד שהנתבע אומר לתובע על מה שאתה אומר 'כי הוא' ותובע ממני, אני אומר רק 'את זה' אני חייב ולא את הכל. ואם כן, המילה "הוא" באה ללמד שהטענה היתה שתי כסף וההודאה והכפירה במקצת ממנה.

ורב - חד להודאה במקצת הטענה וחד להודאה ממין הטענה: יש כאן שני לימודים א. "כִּי הוּא" ב. "זֶה". אחד בא ללמד שההודאה צריכה להיות במקצת מהטענה. והשני בא ללמד שההודאה צריכה להיות באותו מין של הטענה, אבל תבעו חִיטִים והודה לו בשעורים פטור משבועה.

ושמואל - לאו ממילא שמעת מיניה דחסרה לה טענה? בכל אופן, האם אנו לא לומדים ממילא שהטענה היתה שתי כסף והכפירה וההודאה פחות ממנה?

אלא אמר לך רב: המילה "כסף" מיותרת ללמד על הכפירה. כי היה מספיק לכתוב רק "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כִּלִּים לְשִׁמּוֹר" ואנו כבר נבין שכמו ש'כלים' הם שניים, כך כל דבר שיתבע אותו צריך להיות שניים, כגון כסף שצריך להיות שתי כסף. ואם כן "כסף" מיותר, ללמד על הכפירה שצריכה להיות שתי כסף (בדרך לימוד של 'אם אינו ענין ל'טענה' תנהו ענין ל'כפירה').

ושמואל אמר לך: 'כסף' אינו מיותר. כי אם היה כתוב רק 'כלים' היינו חושבים שכמו שבכלים אם טענו שני כלים שאינם חשובים כגון שני מחטים חייב שבועה, הוא הדין בשאר דברים. ולכן כתוב 'כסף' ללמד שבשאר דברים חייב דוקא על דבר חשוב.

קושיא על שמואל: **תנן שתי כסף וכו':** כתוב במשנה שלנו, התובע אומר 'שתי כסף יש לי בידך', והנתבע אומר 'אין לך בידי אלא פרוטה', הנתבע פטור משבועה. הגמרא מבינה שמדובר כאן על 'שוה'. כלומר התובע תובע 'שוה שתי כסף', והנתבע מודה ב'שוה פרוטה'. ובכל אופן אין כאן שבועת מודה במקצת. והטעם לכאורה כי הכפירה היתה על פחות משתי כסף. ראייה לרב, ותיובתא לשמואל!

אמר לך שמואל: האם אתה סובר שהמשנה מדברת על 'שוה'? לא, המשנה מדברת בדוקא. כלומר התובע תובע ממנו 'שתי כסף' והנתבע מודה ב'פרוטת נחושת'. ואם כן הוא לא מודה על אותו מין שהתובע טוען לו, ולכן אין כאן דין מודה במקצת.

קושיא: **אי הכי אימא סיפא:** בהמשך המשנה כתוב, התובע אומר 'שתי כסף ופרוטה יש לי בידך' והנתבע אומר 'אין לך בידי אלא פרוטה', הנתבע חייב שבועה. אם נאמר שהתביעה וההודאה היו על 'שוה' ולא על כסף ונחושת ממש, מובן מדוע חייב שבועה. אבל אם נאמר שהתביעה היתה על כסף ונחושת ממש, וההודאה היתה על נחושת ממש, קשה, מדוע הוא חייב שבועה? הרי ההודאה אינה ממין הטענה.

תירוץ: מידי הוא טעמא: הרי הקושיא היא על שמואל, אך שמואל סובר 'טענו חטין ושעורין, והודה לו באחד מהן חייב'! וכך גם כאן, מכיון שהתביעה היא גם על כסף וגם על נחושת והוא מודה בנחושת, הוא חייב שבועה.

הכי נמי מסתברא: וכך מסתבר לומר. כי בסיפא כתוב, התובע אומר 'ליטרא זהב יש לי בידך' והנתבע אומר 'אין לך בידי אלא ליטרא כסף', הוא פטור משבועה. אם נאמר שמדובר בזהב וכסף ממש, מובן מדוע הוא פטור משבועה, כי ההודאה לא היתה ממין הטענה. אבל אם מדובר ב'שוה', דהיינו התובע תובע שווה זהב והנתבע מודה בשווה כסף, מדוע הוא פטור משבועה הרי ההודאה היא ממין הטענה?

אלא מכך שבסיפא מוכרח שמדובר בכסף וזהב דוקא, אם כן גם ברישא מדובר בשתי כסף ופרוטת נחושת דוקא.